

Огаренко Тетяна Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, 25000, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1, тел.: 097-907-0107, e-mail: info@dnuvs.ukr.education, tetogarenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8400-1670>.

ДЕРЖАВНА МОВА

В ГУМАНІТАРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ:

ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті визначено напрямки гуманітарної політики, яка стає ключовим інструментом для зміцнення державності, національної єдності та культурного відродження. Основою гуманітарної політики, без сумніву, виступає державна мова. З'ясовано роль української мови, як державної, у консолідації суспільства, забезпеченні комунікації між громадянами різних регіонів та зміцненні державності. Оскільки мова – ознака етнічна, тому мовні питання завжди є етнополітичними. Вивчено основи державної мовної політики в Україні.

Проаналізовано функції української мови, з-поміж яких виокремлено декілька основних. Комунікативна функція полягає в обміні необхідними для забезпечення належної життєдіяльності держави повідомленнями. Правова функція створює правову основу для регулювання різних сфер суспільного життя, забезпечуючи єдність правового простору в країні.

Ідентифікаційна функція української мови є важливим елементом національної ідентичності та консолідації суспільства. Саме з метою посилення державотворчих і консолідаційних функцій мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України у 2019-му році був прийнятий Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Протягом століть мова виконувала роль об'єднавчого чинника для українців, попри численні спроби її знищення або маргіналізації.

Використання державної мови в публічному управлінні також забезпечує функцію контролю та звітності. Усі документи, що стосуються роботи органів влади, мають бути складені державною мовою, що дозволяє громадянам контролювати діяльність чиновників й органів влади.

Доведено, що під час війни українська мова набула ще більшого значення. Вона стала символом опору російській агресії та важливим фактором самоідентифікації українців у боротьбі за свободу й незалежність. Обґрунтовано, що в умовах сучасних викликів одним з пріоритетів залишається формування

сильної національної ідентичності, яка ґрунтується на повазі до української мови, культури та історії.

Ключові слова: гуманітарна політика, комунікація, державна мова, публічне управління, функції мови, національна єдність, ідентифікаційна функція.

Tetiana Oharienko, candidate of philological sciences, associate professor, associate professor of the department of social and humanitarian disciplines of Donetsk State University of Internal Affairs, 25000, Kropyvnytskyi, st. Velika Perspektivna, 1, phone: 097-907-0107, e-mail: info@dnuvs.ukr.education, tetogarenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8400-1670>.

THE STATE LANGUAGE IN THE HUMANITARIAN POLICY OF UKRAINE: A TOOL OF NATIONAL UNITY AND GOVERNANCE

Abstract. The article defines the directions of humanitarian policy, which becomes a key tool for strengthening statehood, national unity, and cultural revival. The basis of humanitarian policy, without a doubt, is the state language. The role of the Ukrainian language, as the state language, in the consolidation of society, ensuring communication between citizens of different regions and contributing to the strengthening of statehood is clarified. Since language is an ethnic sign, language issues are always ethno-political. The basics of the state language policy in Ukraine were studied,

The functions of the Ukrainian language were analyzed, among which several main ones were singled out. The communicative function consists in the exchange of messages necessary to ensure the proper functioning of the state. The legal function creates a legal basis for regulating various spheres of social life, ensuring the unity of the legal space in the country.

The identification function of the Ukrainian language is an important element of national identity and consolidation of society. In 2019, the Law "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language" was adopted precisely with the aim of strengthening the state-building and consolidation functions of the language, increasing its role in ensuring the territorial integrity and national security of Ukraine. For centuries, the language played the role of a unifying factor for Ukrainians, despite numerous attempts to destroy or marginalize it.

The use of the state language in public administration also provides a control and reporting function. All documents related to the work of government bodies must be drawn up in the state language, which allows citizens to monitor the activities of officials and government bodies.

It has been proven that during the war the Ukrainian language gained even greater importance. It became a symbol of resistance to Russian aggression and an important factor in the self-identification of Ukrainians in the struggle for freedom and independence. It is justified that in the conditions of modern challenges, one of the

priorities remains the formation of a strong national identity, which is based on respect for the Ukrainian language, culture and history.

Key words: humanitarian policy, state language, communication, public administration, functions of language, national unity, identification function.

Постановка проблеми. Гуманітарна політика є важливою складовою державного управління, яка спрямована на формування національної ідентичності, розвиток культури, освіти, науки та забезпечення духовних і соціальних потреб громадян. В умовах незалежності України, особливо на тлі сучасних викликів, гуманітарна політика набуває нових значень і завдань. Вона стає ключовим інструментом для зміцнення державності, національної єдності та культурного відродження. Основою гуманітарної політики, без сумніву, виступає державна мова. Мова – засіб комунікації, публічного управління, а також ознака етнічна, тому мовні питання завжди є етнополітичними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативна складова є визначальною в усіх сферах суспільства, тому проблема спілкування, ролі державної мови становить інтерес для дослідників. Комунікаційним аспектам розвитку суспільства присвячені праці Ф. С. Бацевича [1], Енциклопедичний словник з державного управління, за редакцією Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна [2], звертає увагу на комунікативну проблематику. Теоретичне вивчення масової комунікації здійснив В. В. Різун [3]. У дисертаційному дослідженні Є. О. Романенка [4] ретельно вивчено становлення та розвиток комунікативної політики держави. Систематизований огляд ролі державної мови як засобу комунікації, управління, національного єднання потребує подальшого вивчення.

Метою статті є розгляд ролі державної мови в гуманітарній політиці України, визначальних функцій державної мови у сфері публічного управління, її значення в становленні національної єдності.

Виклад основного матеріалу. Гуманітарна політика України охоплює кілька ключових напрямків: мовну політику, розвиток освіти та науки, підтримку національної культури, охорону історичної спадщини, формування соціальної політики та забезпечення прав людини. Кожен із цих напрямків має на меті створення умов для розвитку суспільства, у якому шанують національні цінності та забезпечують рівний доступ до культурних та освітніх ресурсів.

Після проголошення незалежності України питання мовної політики стало ключовим у формуванні національної ідентичності. Українська мова, як державна, відіграє важливу роль у консолідації суспільства, забезпеченні комунікації між громадянами різних регіонів та сприяє зміцненню державності. Закони про мову, зокрема Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" [5], встановлюють правила використання державної мови в публічному житті, що є важливим елементом гуманітарної політики.

Визначальне місце в розвитку всіх сфер суспільного життя посідає українська мова. Основи державної мовної політики в Україні визначаються Законом України «Про засади державної мовної політики» [6]. У ньому зазначено: «Державна мовна політика в Україні має своїм завданням регулювання суспільних відносин у сфері всебічного розвитку і вживання української як державної, регіональних мов або мов меншин та інших мов, якими користується населення країни в державному, економічному, політичному і громадському житті, міжособовому та міжнародному спілкуванні, охорону конституційних прав громадян у цій сфері, виховання шанобливого ставлення до національної гідності людини, її мови і культури, зміцнення єдності українського суспільства» [6].

Відповідно до статті 10 Конституції [7] українська мова є державною, тому її роль у системі публічного управління набуває особливого значення для ефективного функціонування держави та побудови демократичного суспільства, вона є важливим інструментом комунікації між владою та громадянами, формує національну ідентичність та консолідацію суспільства.

Українська мова як єдина державна виконує низку функцій, виступаючи інструментом управління та забезпечуючи діяльність усіх сфер суспільства.

Комунікативна функція. Державна мова є основним засобом офіційної комунікації між органами державної влади, місцевого самоврядування, публічними інституціями та громадянами. Вона забезпечує єдині правила та стандарти для ведення документації, прийняття нормативно-правових актів, публічних виступів і звернень до населення. «Одним з основних призначень державної мови є забезпечення функціонування держави шляхом спілкування як в усній, так і в письмовій формах. Тобто функція комунікативна є визначальною. Вона полягає в обміні необхідними для забезпечення належної життєдіяльності держави повідомленнями», – підтверджує Г. В. Янковська [8, С. 2]. Використання української мови як державної гарантує рівний доступ громадян до інформації та забезпечує їхню участь у політичних і соціальних процесах.

Правова функція. Офіційна документація, закони, накази, постанови та інші нормативно-правові акти мають бути видані та опубліковані державною мовою. Це створює правову основу для регулювання різних сфер суспільного життя, забезпечуючи єдність правового простору в країні. Державна мова в правовому полі виступає також як інструмент гарантування рівності прав громадян, незалежно від їхнього походження або місця проживання, оскільки всі мають доступ до однакової правової інформації.

Інформаційна функція. Одна з важливих функцій державної мови в публічному управлінні полягає в поширенні офіційної інформації для громадян. Це стосується не лише законів та постанов, але й різноманітних розпоряджень, рішень, звітів, статистичних даних та інших відомостей, необхідних для громадського контролю за діяльністю влади. Засоби масової інформації також повинні забезпечувати висвітлення діяльності органів влади державною мовою, що гарантує доступ громадян до об'єктивної та офіційної інформації.

Ідентифікаційна функція. Українська мова, як державна, є важливим елементом національної ідентичності та консолідації суспільства. Саме з метою посилення державотворчих і консолідаційних функцій мови, підвищення її ролі в забезпечення територіальної цілісності та національної безпеки України у 2019-му році був прийнятий Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5]. У публічному управлінні вона відіграє роль символу державності, який об'єднує громадян різних регіонів і національностей в єдину політичну націю. Використання української мови в державних установах є ознакою незалежності та самостійності України як суверенної держави.

«Мову можна означити як здатність людей спілкуватися й самовиражатися, точніше, засвоювати й використовувати системи спілкування та самовираження, що їх не випадково теж називають мовами. Мова – це система, визнана в такій здатності, тобто кодифікована й накинута в певних ділянках (на відміну від таких мов, інші системи звать діалектами, сленгами, мішанками тощо, заперечуючи цими назвами саму їхню системність). Друге значення поняття «мова» пов'язує його з ідентичністю: мова – це система, що її використовує певна спільнота – насамперед нація, – ідентичність якої ця мова виражає. Тому в ідеалі має бути повна відповідність між мовами та націями чи, інакше кажучи, між мовами та національними ідентичностями, ключовим елементом яких є однойменні мови» [9, С. 158].

Регулятивна функція. У системі публічного управління українська мова виконує також регулятивну функцію, оскільки її використання регламентується законодавством. Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" [5] визначає обов'язковість застосування державної мови у всіх сферах публічного життя, зокрема в діяльності органів влади, судочинстві, освіті тощо. Це забезпечує стабільність мовної політики та її впровадження в державних структурах.

Функція контролю та звітності. Використання державної мови в публічному управлінні також забезпечує функцію контролю та звітності. Усі документи, що стосуються роботи органів влади, мають бути складені державною мовою, що дозволяє громадянам контролювати діяльність чиновників і органів влади. Відкриті звіти, плани роботи, бюджетні документи, опубліковані українською мовою, роблять управлінську діяльність прозорою та підзвітною перед громадянами.

Освітня та культурна функція. Українська мова в системі публічного управління відіграє важливу роль у формуванні мовної культури суспільства. Її активне використання в управлінських процесах сприяє підвищенню рівня володіння мовою держслужбовцями й громадянами, що є важливим чинником зміцнення національної єдності та культурної ідентичності. Державні установи мають слугувати прикладом використання правильного й грамотного мовлення, що сприяє збереженню й розвитку української мови.

У сучасних умовах однією з визначальних функцій української мови стає ідентифікаційна, тобто мова є інструментом національної єдності, зміцнення національної стійкості. У Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» наголошено: «...українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації...» [5].

Протягом століть мова виконувала роль об'єднавчого чинника для українців, попри численні спроби її знищення або маргіналізації. Починаючи з часів Київської Русі й до періоду боротьби за незалежність у ХХ столітті, українська мова була не лише засобом міжособистісного спілкування, але й символом боротьби за самостійність та незалежність.

У сучасній Україні українська мова виконує вирішальну роль у зміцненні національної єдності, особливо в умовах російської агресії. Використання української мови як державної гарантує єдиний мовний простір, який об'єднує всі регіони країни, незалежно від їхньої історичної, культурної або етнічної специфіки. Це особливо важливо для формування спільної ідентичності, коли суспільство стикається з внутрішніми і зовнішніми викликами.

Після здобуття незалежності у 1991-му році, мовна політика України стала спрямованою на поступове відновлення української мови у публічному просторі, освіті, медіа та культурі. Прийняття Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" у 2019 році стало важливим кроком у зміцненні мовного статусу української, що ще більше підкреслило її роль у національному будівництві.

Українська мова є важливим інструментом консолідації не лише в політичному, але й у соціальному та культурному контекстах. Вона дозволяє формувати спільний інформаційний простір, сприяє розвитку національної культури та літератури, а також об'єднує різні покоління українців навколо спільних цінностей і культурної спадщини. Без сумніву, «соціалізація в незалежній Україні без накинутаго спадкового тлумачення національності сприяє самоусвідомленню молодих людей як українців незалежно від їхнього етнічного походження» [9, С. 9].

Під час війни українська мова набула ще більшого значення. Вона стала символом опору російській агресії та важливим фактором самоідентифікації українців у боротьбі за свободу і незалежність. На тимчасово окупованих територіях і в зонах бойових дій українська мова є ознакою патріотизму і відданості своїй країні. Використання української мови в офіційних заявах, публічних виступах і зверненнях до нації під час війни підкреслює її важливу роль у формуванні національної єдності.

Підтримка української мови також є елементом протидії інформаційній війні. Зокрема, українські медіа, що транслюють контент українською мовою, допомагають боротися з пропагандою та фейковими новинами, що поширюються ворожими силами. У такий спосіб мова виконує не лише культурну, але й безпекову функцію, допомагаючи зміцнювати національну стійкість.

Державна мовна політика є ключовим інструментом у забезпеченні функціонування української мови та її впливу на національну єдність. Законодавчі ініціативи, які підтримують використання української мови в публічному просторі, освіті, медіа та культурі, сприяють розширенню її вжитку в різних сферах суспільного життя. Особливо важливою є мовна підготовка в системі освіти, де українська мова повинна бути не лише предметом вивчення, але й основним засобом навчання.

Розвиток українськомовного контенту в засобах масової інформації також є важливою складовою мовної політики. Українські телевізійні програми, радіо, література, кіно та інтернет-контент відіграють важливу роль у формуванні спільного інформаційного поля, доступного для всіх громадян. Це зміцнює національну ідентичність і підвищує престиж української мови як мови публічної та культурної комунікації.

Державна мова відіграє ключову роль у гуманітарній політиці України як потужний інструмент національної єдності та ефективного публічного управління. Вона сприяє консолідації суспільства, збереженню культурної спадщини й утвердженню української ідентичності, забезпечуючи комунікацію між громадянами та державними органами. Дотримання і розвиток мовної політики є важливими чинниками зміцнення державності та демократичного врядування, що сприяє стабільності й процвітанню України.

Висновки. Гуманітарна політика є важливим інструментом розвитку української державності та зміцнення національної єдності. Вона сприяє формуванню культурної ідентичності, розвитку освіти, науки та соціальної сфери. Державна мова виконує низку важливих функцій у публічному управлінні, забезпечуючи ефективність комунікації, правову єдність, доступ громадян до інформації та контроль за діяльністю органів влади. Її використання сприяє національній ідентичності та консолідації суспільства, підкреслюючи незалежність держави. Подальший розвиток мовної політики в Україні має бути спрямований на зміцнення ролі державної мови в публічному управлінні, підвищення рівня мовної компетенції та забезпечення національної консолідації.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Сурмін Ю.П., Бакуменко В.Д., Михненко А. Енциклопедичний словник з державного управління. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
3. Різун В.В. Теорія масової комунікації. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.

4. Романенко Є.О. Становлення та розвиток комунікативної політики держави: дис. докт. держ. упр. : 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Київ, 2015. 453 с
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 2019 р. №2704-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019, № 21, ст. 81. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення : 07.01.2025).
6. Про засади державної мовної політики : Закон України від 2013 р. №5029-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013, № 23, ст. 218. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення : 19.01.2025).
7. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.01.2025).
8. Янковська Г. В. Функції державної мови. URL : http://lsej.org.ua/5_2014/7.pdf (дата звернення : 15.01.2025).
9. Кулик В. Роль української мови в національній ідентичності громадян пострадянської України. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_rol.pdf (дата звернення : 10.01.2025).

References

1. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoyi linhvistyky : pidruchnyk [Basics of communicative linguistics: a textbook]* Kyiv : Akademiya. [in Ukrainian].
2. Surmin, YU P., Bakumenko, V. D., Mykhnenko, A. (2010). *Entsyklopedychnyy slovnyk z derzhavnoho upravlinnya. [Surmin Y. P., Bakumenko V. D., Mykhnenko A. Encyclopedic dictionary of public administration]* K.: NADU. [in Ukrainian].
3. Rizun, V. V. (2008). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi. [Rizun V. V. Theory of mass communication].* Kyiv: Prosvita. [in Ukrainian].
4. Romanenko, YE.O. (2015). *Stanovlennya ta rozvytok komunikatyvnoyi polityky derzhavy: dys. dokt. derzh. upr. : 25.00.01 – teoriya ta istoriya derzhavnoho upravlinnya. [Romanenko E. O. Formation and development of the communication policy of the state: thesis. dr. state example : 25.00.01 – theory and history of public administration.]* Kyiv. [in Ukrainian].
5. *Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi : Zakon Ukrayiny vid 2019 r. № 2704-VIII (2019). [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language : Law of Ukraine of 2019 No. 2704-VIII]* *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian]
6. *Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky : Zakon Ukrayiny vid 2013 r. №5029-VI (2013). [On the principles of state language policy: Law of Ukraine of 2013 No. 5029-VI].* *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> [in Ukrainian]
7. *Konstytutsiya Ukrayiny (1996). [Constitution of Ukraine].* *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
8. Yankovs'ka, H. (2014). *Funktsiyi derzhavnoyi movy. [Functions of the state language].* (n.d.) http://lsej.org.ua/5_2014/7.pdf. Retrieved from http://lsej.org.ua/5_2014/7.pdf [in Ukrainian].
9. Kulyk, V. (2018). *Rol' ukrayins'koyi movy v natsional'niy identychnosti hromadyan postradyans'koyi Ukrayiny. [The role of the Ukrainian language in the national identity of citizens of post-Soviet Ukraine].* (n.d.) https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_rol.pdf Retrieved from https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_rol.pdf [in Ukrainian].